

BALASSA BÉLA: BALASSA JÁNOS (1814–1868)¹

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet és a Semmelweis Orvostörténeti
Múzeum, Könyvtár és Levéltár munkatársai, Gazda István vezetésével
Közreműködött: Kapronczay Károly és Szállási Árpád**

Balassa János, régi magyar dunántúli köznemes család ivadéka (Vas–Zala–Veszprém m.), a Tolna megyei Szent Lőrinczen született 1814-ben, ahol atyja evangélikus lelkész volt. Orvosi tanulmányait Pázmány Péter egyetemünkön kezdte és Bécsben fejezte be, ahol 1838-ban szerzett orvosi és sebésztudori, valamint szülésmesteri diplomát.

A fiatal Balassa, az egykor világhírűvé vált bécsi orvosi iskola oly nagyságaitól sajátította el a sebészet tudományát, mint Wattmann és Schuh, oly sikerrel, hogy 1841-ben kinevezik az utóbbi mellé tanársegédnek a bécsi II. sz. sebészi kórodába. Balassa elismert és megbecsült tagja a bécsi orvosi karnak, amikor azonban Pesten a sebészet tanszéke megüresedik, magyarsága felülkerekedik és benyújtja pályázatát.

Kinevezése vallási akadályokba ütközik, amit egy véletlen hozta orvosi bravúrja azonban elhárít. E bravúrt gróf Lónyai magyar kancellár családjában hajtja végre, s ennek alapján az alig 28 éves Balassa kinevezését a pesti egyetem sebészi tanszékére a király 1843. március 21-én aláírja.

Mielőtt tanszékét elfoglalja Párizsba utazik, hogy a világ legnagyobb sebészeinek, Velpeau és Malgaigne-nek műtéteit tanulmányozza. Hogy ezt a tanulmányt mily alaposan végezte, arról kortársa és volt tanársegéde Lumniczer így vélekedik:

„Két ízben jártam végig Európa műtősebészi kitünőségeit, de sem Dieffenbachban, sem Malgaigne-ben, Roux, Blandin, vagy Velpeauban, sem Listonban nem lelém fel annyira összpontosulva a jeles operateur minden tulajdonságát, mint Balassában.”

Bécsben „az osztrák császárság díszé” jelzővel illetik. Jövője megalapozva, nyugodt és felfelé ívelő orvosi pálya elé néz, mégis hátat fordít Bécsnek. Önkéntelenül felvetődik a kérdés, vajon miért cseréli fel a hatalom fényében úszó „császár- és gazdag várost” a szegényes Pestre? Miért cseréli fel a híres Allgemeines Krankenhaus gazdag berendezésű klinikáját a hatvan utcai, ódon kolostorszerű épületben lévő 13 ágyas, két kis szobás „klinikájá”-val? A válasz: mert mélységes magyar lelkesége irányítja. Irányítja a fajtájához való hűség, szeretet, a számadás tudata, amellyel a dunántúli végvárakban élt és halt őseinek, valamint az atyai paplaknak tartozik.

¹ Forrás: Balassa Béla: A Kossuth-idők hazafias orvosai. München, 1954. Karpathia Kiadó. pp. 76–81.

A szerző által felhasznált források:

Az orvosi tudomány magyar mesterei. Bp., 1924.

Janny Gyula: Balassa János. Bp., 1875.

Korányi Frigyes: Balassa János. Emlékbeszéd a Budapesti Kir. Orvosegyesületben. Bp., 1908.

Arányi Erzsébet: Fertőző betegségek Magyarországon. Bp., 1911.

Horváth József Antal: Dissertatio Inaugurali Medica de Cancro Labiali... Pest, 1846.

Salacz Pál: A Budapesti Királyi Orvosegyesület jubiláris évkönyve, 1837–1937. Bp., 1938.

Csodát művel a nyugati mértékkel mért szaktudása és magyar mértékkel mért hazafisága, amelyek a tespedő magyar sebészetet ebből az ódon, sötét Hatvan utcai épületből kivezetik a nyugat fénylő világosságára és megteremti a modern magyar sebészetet.

Ő a nyugat embere, egyike az Árpád-kortól kezdve nyugatra járó orvosoknak, akik csak azért távoztak külföldi egyetemekre, hogy dúsabb tudással térhessenek vissza hazájukba. Ő képviseli azokat, akik nemzetközilek a tudományban, de magyarok szívben és lélekben.

Állandó kapcsolatot tart fenn külfölddel. Amikor az éternek műtéteknél való alkalmazása Európában elterjed – Warren dr. alkalmazza először a bostoni Massachusetts-Hospitalban) – ő sem késlekedik. London, Párizs és Bécs után, 1847. március 11-én végrehajtja hazánkban az első éter-altatásos műtetet, megelőzve a német és orosz sebészeket. (A híres cári hadisebész, Pirogov csak későbbben, 1847 nyarán próbálkozik éterrel a kaukázusi hadjáratban.)

Kossuthhoz és Deákhhoz egyaránt kapcsolatok fűzik. „Sokak által áldott” – jobb kezének miniatűr mását is nem kisebb amatőr művész faragta ki diófából, mint maga Deák Ferenc.

Amikor elérkezik a nagy nap: 1848. március 15-e – Petőfi szavalata éppen Balassa előadását szakítja félbe – nem Deák mellé áll, hanem Kossuth híve. Március 19-én Pestről a pozsonyi országgyűlésre küldöttség indul, a gőzhajón találkozik az ifjúságot képviselő Korányi az egyetemet képviselő Balassával. Ez az út fűzi Balassa és Korányi viszonyát mindhalálukig oly szorosra. Amikor aztán kimondják a tanszabadságot, Eötvös őt nevezi ki az egyetem orvosi ügyeinek igazgatójává. Azonban hamarosan a fegyvereké a szó, amikor Balassa ugyancsak megtalálja az utat nemzete szolgálatára. Tábori sebésztanfolyamot szervez, egyetemi klinikáját pedig sebesült honvédek részére rendezi be.

Világos után természetesen ő sem kerül el a Kossuth-hívek sorsát és a katonai törvényszék ítélete alapján tanszékétől megfosztják és az Újépület börtönébe zárják.

Vádpontok:

1. Kossuthhoz írt levelet, amelyben tiszteket ajánl a Kossuth-sereghez,
2. a felkelők javára tábori orvosokat képez,
3. orvoskari igazgatói állását a „rebellisek” uralma alatt is megtartotta.

Mivel azonban – az államügyész szerint is – a tanszékétől való végleges elmozdítása pótolhatatlan veszteséget jelentene a tudomány és az egyetem számára, maga a bécsi közoktatásügyi miniszter ajánlja a hivatalvesztés büntetésének kegyelem útján való elengedését. Az ifjú Ferenc József király a kegyelmet meg is adja és így Balassa, börtönéből kikerülve, tanszékét újból elfoglalja.

Balassa fogságának szomorú nevezetessége, hogy az Újépületben, Batthyány cellája mellé került, és amikor Batthyány az ereit felvágta, Balassát hívták át sebei bekötésére. Balassa, mint orvos megállapította Batthyány nagy vérvesztését, sebeit gondozva tiltakozott azt elgyengült ember kivégzése ellen. Eredménye persze ennek nem volt, és amikor reggel Balassa és cellatársai – Mezőssy László és Almássy Sándor – hallották a kivégzésre indulók lépteit, cellájuk kövére térdelve imádkoztak Batthyány lelki üdvéért.

Az orvostanhallgatók lassan visszaszállingóztak az egyetem padjaiba. A karnak Bach-kreatúrájú dékánja: Tognio úgy vélekedett, hogy holmi „sebész virtuóz”-ra, amilyen Balassa, nincs is szüksége az egyetemnek. A orvosok azonban más véleményen voltak, mert Korányival az élen, Pest félelmetes rendőrfőnöke (Protmann) elé vonultak és követelték szeretett tanáruk szabadon bocsátását. Ehhez vagy száz tekintélyes pesti polgár közbenjárása is csatlakozott, úgyhogy az uralkodói kegyelem 1849. november 23-án megnyitotta Balassa börtönajtáját és újból elfoglalhatta tanszékét.

Jelentős esemény, mert egyedül ő volt ismét – a vezető „rebellis orvosok” közül szabad és pozícióban. Ragyogó napjai következnek a magyar orvostársadalomnak, ami az összefogást illeti. Az állítólagos „turáni átok”, a széthúzás eltűnik és a magyarok összefognak. Balassa nem fél kockára tenni alig visszaszerzett állását és az akkor még „szemmel tartott”, volt honvédorvos társait felkarolja, Markusovszkyt, Lumniczert és Korányit maga mellé veszi és

saját jövedelméből fizeti. Balassa „Szeresd felebarátodat...” gyakorlati elvét is megértjük, ha beletekintünk doktori értekezésébe, amellyel belépett az orvosi rendbe: „Vivere allis, non sibi” (Élj mások javára, ne magadnak).

Vasárnaponként lakásán fogadja kartársait és kialakul az ún. „Balassa-kör”, amelynek tagjai: Markusovszky, Lumniczer, a Párizsból hazatért Hirschler, Korányi, majd Semmelweis. Itt tervezgetik a magyar orvostudomány jövő kifejlesztését. Tekintélye egyre nő, úgyhogy a kormány is felismeri súlyát és 1863-ban kinevezik az akkor alakult cs. és kir. közoktatási tanácsba, a magyarság képviselőjének.

A vasárnapi összejövetelek tervei lassan valóra válnak. Semmelweis és Korányi kinevezésével, amely mögött Balassa keze van, sikerül az orvosi karba magyar szellemű orvosok „beszivárgása” is.

Az ‘Orvosi Hetilap’, valamint az Orvosi Könyvkiadó Társulat megalapításában része van. A királyi kitüntetések sorozata éri: királyi tanácsos, megkapja a Lipót-rendet, ő lesz az országos közegészségügyi tanács elnöke, ott van Magyarország egészségügyi újjászervezésében. A legnagyobb kitüntetésszámba megy, amikor Erzsébet királyné őt választja magyar orvosul. Így Balassa a királyné szülészorvosa a budai várban, amikor 1868. április 22-én Valéria főhercegnő születik. Ez alkalommal a királyné – nevének kezdőbetűjével díszített – gyémántgyűrűt ajándékoz kedves magyar orvosának.

Balassa 10 tanársegédet és 27 műtősebészt nevelt az országnak. Két ízben hívták meg tanárnak külföldre, a bécsi József akadémia és a bécsi egyetem, de magyarsága Pesten tartotta.

Korának legnagyobb sebésze. Nemcsak Magyarországon, hanem európai viszonylatban is az elsők között foglal helyet. Vese és plasztikai műtétei híresek voltak. A Tudományos Akadémián – melynek épületére 4000 forintot adományozott – székfoglalóját 1861-ben „operationes plasticae” címen tartotta és a gége, ajak, orr és szemhéjpótlás eseteit adta elő.

„Nemes finom alak, szellemdús arc, könnyű kéz, nyugalom, gyorsaság, semmi előre nem látott komplikáció váratlanul nem találja...” – rajzolja tovább sebészi portréját Lumniczer.

Ő az orvosi hivatást szentté avatta és csodálatosan találkozik felfogása a háromszáz évvel azelőtt élt híres francia katonasebész, Paré meggyőződésével. Paré egy meggyógyított sebesült tisztnak ezt mondta: „Je le pansay; Dieu le guarist” (Gyógyítottam én, meggyógyította Isten). Balassa viszont az említett doktori értekezésében ezt mondja: „Deus in nobis, agitante calescimus illo” (Isten bennünk van, buzgalmunk az ő műve).

Egyik drámai vallomásában elénk tárja az orvos lelkivilágát, amikor értünk, „az emberért” vívja harcát a halállal. Mikor egy műtete után egy már-már halottnak véltben az élet jelei mutatkoznak, arról ő utóbb így emlékezik meg:

„...és a nehéz halálküzdelemből az élet mosolygott vala előnkbe... E magasztos jelenetnél a legbensőbb megindulásnak érzelme fogott el.”

Tanári működésének 25. Évfordulóját ünnepelte az egyetem ifjúsága és a főváros 1868 májusában és még ugyanez év december 9-én kitűzték a gyászlobogót: a nagy sebész meghalt vakbélgyulladásban! Aki ezrek életéért futott versenyt a halállal 25 éven keresztül, az a maga életének megmentésénél alul maradt a harcban.

Kevés ember van, akiért sírnak a kunyhótól fel egészen a királyi palotáig. Ő érte sírtak. Öreg szolgáját temetése napján ott találták az egyetem gyászlobogórúdjára borulva, gazdáját siratva. Erzsébet királyné, amikor a halálhíret vette, udvari ebédjét lemondva szobájába vonult könnybe lábadt szemekkel, úgy gyászolta kedves magyar orvosát.

Nagy rajongója, báró Korányi Frigyes, 80 éves korában egyik emlékbeszédét így fejezi be:

„...hazaszeretete megingathatatlan volt, magyarul beszélt, magyar jellemű életet élt, Magyarországgal érzett, tett és küzdött minden viszonyok között, s mint a Fácán-vendéglő asztalánál baráti körben tréfás élel mondott: Hungarus sum, hungari nihil a me alienum puto (Magyar vagyok és semmitől nem idegenkedem ami magyar) azt lelkéből mondta és lelkületét tükrözte.

Ez és ilyen volt Balassa János s legyen emlékezete minden időben vezércsillaga mindazon ifjú és érett kartársainknak, akik szellemi téren előre törekszenek, képességeiket a tudománynak, humanizmusnak és hazájuknak szentelik...”

A legnagyobb kitüntetés, amit magyar orvos a Budapesti Orvosegyesülettől 1877 óta kaphat, a Balassa-érem nevet viseli.